

uključiti što djelotvornije u njezino spasiteljsko poslanje. Ali Crkva kao brižna majka, kojoj su milosni darovi redovničkih ustanova predani od Gospodina, želi da svaka redovnička ustanova ipak sačuva svoje posebnosti. Ni radi apostolata, koji je u Zakoniku tako naglašen, nije dopušteno nagrditi poslanje i karizmu pojedine redovničke ustanove.

Crkva je, kako smo vidjeli, uključila redovnike u svoja kolegijalna tijela da bi se i oni uključili u pronalaženje djelotvornijih putova apostolata.

Novi *Kodeks kanonskog prava*, nije donio pojedinosti za pastoralno djelovanje redovnika i redovnica već je postavio glavne smjernice ostavljajući redovničkim ustanovama da donesu potanje odredbe o pastoralnom djelovanju. U čitavom poglavlju, koje smo obradili, provijava misao i zahtjev vrhovnog crkvenog zakonodavstva Ivana Pavla II., načelo II. vat. sabora »Pod biskupovim vodstvom« i suradnja s dijecezanskim biskupom uz kanonsku podčinjenost.

Emanuel Hoško

## DVA MALA KATEKIZMA DVOJICE »MALE BRACE DRŽAVE PRISVETOG ODKUPITELJA«

Frane Matić i Luka Vladmirović, dvojica franjevacca Provincije presvetog Otkupitelja u Dalmaciji, priredili su katekizme sredinom druge polovice 18. st. i objavili ih u Veneciji. Matićev katekizam *Jezgra istomačenja*<sup>1</sup> je opsežniji i cjelovitiji od Vladmirovićevog *Cvita mirlisnog*.<sup>2</sup> Ipak je danas Vladmirović poznatiji od Matića, jer je pisac više povijesnih i nabožnih djela. Autori su pripadali istoj franjevačkoj zajednici i bili suvremenici; doživjeli su po oko sedamdeset godina, a obojica su također bili profesori franjevačkih visokih škola filozofije, odnosno teologije. Matić je svoj katekizam objavio 1762.<sup>3</sup> a Vladmirović

<sup>1</sup> Cjelovit naslov glasi: JEZGRA /ISTOMACEGNIA/ Stvarii najpotribitii nascega Spasegnia /s Kratkij upitagnii, i odgovaragnii, Ko-/risno ne samo Karstjanom, dali, i Ispo-/vidnikom, za upitagnia pokornikaa./ Data na Svitlost /PO O. Fj FRANI MAT-TICHIU/i Cavoglava, Sctioczu, i Pripo/ Reda S. FRANE MALE BRATJE, darxave Pris. odkupiteglia /u Dalmacij./ U MLEZCI, MDCCLXII. /Pritiskano od Antona Bassa-nesa./ Z dopustegnjem Staressinaa.

<sup>2</sup> I Vladmirovićeva knjiga ima opsežniji naslov: CZVIT MIRLISNI NAUKA KAR-SCHIANSKCOGA/ skupglien u kratco na posctegne Gospo-/dina nascega Isucharsta.../ /a za corist plemenitoga Naroda/ Illyrickoga... po otczu/ F. Luci Vladmirovichiu iz Neretve/ Mleczi 1771.

<sup>3</sup> Frane Matić se rodio 1720. u Čavoglavima u župi Kljaci kod Dnriša, a umro je 1. VI. 1790. u Šibeniku. — Za taj podatak srdačno zahvaljujem prof. o . Josipu Solčiću. — Matićevo djelo zabilježio je Kukuljević u svojoj bibliografiji (Bibliografia hrvatska, Zagreb 1860, 93, br. 1069), ali ga ne spominje Ljubić.

1771.<sup>4</sup> Vladmirovićev katekizam je 1805. ponovno tiskan u Ankoni pod naslovom *Nauk kršćanski skupljen ukratko*.<sup>5</sup>

U uvodnoj riječi »štioču« na početku *Jezgre istomačenja* rasvjetljuje Matić razloge koji su ga potakli na objavljivanje te knjige. Prvi je općenit i uvijek vrijedan: vjernike valja »uzdignuti u nauku spasenja«. Drugi je poseban i Matić ga je postao svjestan prosuđujući vlastite uvide u znanje i ponašanje vjernika s kojima se susretao. Procijenio je njihovo znanje površnim i nedostatnim, a postupke nedovoljno odgovornim. Stoga »štioču« piše: »Mnogi se krste kao da muhe od ustah tirahu. Drugi, križajući se, govore: 'Otac i Sin i Duhu'. Treći govore: 'U ime Oca i Sina i Svetoga Duha'. Svi načini [su] neophodni, kako se služe inostranci. Ovi ovako ništa ne promišljaju ona otajstva koja u sebi ne drži zlamenje svetoga križa i zato se bojati da ni ploda ne primaju« (3-4). Zamijetio je Matić površnosti i u moljenju Očenaša i Zdravomarije kod naroda: »Mnogi u Očenašu pomanjkaju, jer za reći 'Oče naš' govore i 'činjaš', što nije pristojno, jer 'Oče naš' zlamenuje Oca, a 'činjaš' [je] zrno od krunice. U Zdravomariji nadostavljaju: 'moli Boga za nas'. A u molitvi nit valja nadomećat ni uzmicat" (4). Matić je ustanovio da ni sami svećenici nisu osjetljivi na ispravno izricanje vjerskih i molitvenih obrazaca pa im prigovara: »U Virovanju mnogi i mnogi govore, a još i niki pastiri uče s otara: 'Mrtav, propet i pokopan'; ovo je herežija, jer je Isukrst živ propet i na križu je tri ure živio. Govore mnogi u Virovanju: 'Virujem u svetu Crkvu, u svetu općenu', a ovako ne valja, već 'Svetu Crkvu, sveti(h) općenu'; nit valja reći: 'put uskrsnuće', već 'puti uskrsnuće' [...] Ovo se zapaštalo od velike nepomlje roditeljah i pastirah, ma nek znadu da će potanko davat razlog. Bogu za take nepomlje. Ma, o Bože, kako će neki roditelji naučit dicu, kad ni oni ne znadu, pače gore od iste dice«(4).

Ti su razlozi potakli Matića da pripravi *Jezgru istomačenja* pa on obećaje da će u njoj pružiti: »Svrhu ovo malo nauke potribitoga raši-

<sup>4</sup> Luka Vladmirović (1718.-1788.) je bio »okretan ali osebujan; trošio je vrijeme i novac u štampavanju knjižica u kojima je veličao svoju siromašnu porodicu iz Sladinca kod Ploča, izvodeći njeno porijeklo od rimskih vremena, pa kroz cijeli srednji vijek do ratova za oslobođenje kad su se pokazali kao junaci i vođe pobunjenog naroda« (J. A. SOLDO: Počeci historiografije franjevacu Prov. Presv. Otkupitelja u XVIII. stoljeću, u: *Doprinos franjevačkih zajednica našoj kulturi*, Kačić, 9[1977.], 105). Napisao je osam nabožnih djela, i to: *Način pravi kako kršćani imadu Boga moliti* (Venecija 1763.), *Priprava za svetu misu* (1763.), *Razmišljanja kršćanska za svaki dan od miseca* (1765.), *Slavodobitje krstjansko* (1765.), *Život sv. Simuna Zadranina* (1765.), *Variae sed summe necessariae benedictiones* (1766.), *Metodo di esaminare le coscienze* (1765.) i spomenuti *Cviti mirlisni* (1771.). Šime Urlić mu pripisuje još sedam povijesnih djela, objavljenih pod različitim pseudonimima (Norini Starogradanin Neretvanski, Lucius Norini Narentinus, Plinius Narentinus, Lucius Narentinus, Prudentius Narentinus, Rimdalú Michele), ali za njih tvrdi da »malo vrijede ili nimalo, pa ne zaslužuju u tom pogledu ni da se o njima govori« (Što je napisao Luka Vladmirović, u: *Nastavni vjesnik*, 20[1912], 562).

<sup>5</sup> Drugom izdanju *Cvita mirlisnog* je naslov: *Nauk karschianski skupljen u kratko... po Luci Vladmirovichiu. U Anconi: Po Nicoli Baluffi iz novoga pritishnuta 1895.* — Ima 72 str. formata 15,5 X 9 cm. — Ljubić očito kontaminira bibliografske oznake prvog i drugog izdanja (usp. *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia*, Vienna 1856, 312), dok Kukuljević ne zna za ovo drugo izdanje *Cvita mirlisnoga* (ibidem, 176).

ri(t) će se u pitanjima [i] odgovaranjima, tomačeći svaku rič; također od molitve za znat kako se čini...« (4). U uvodnoj riječi »štioću« upozorava Matić u dva navrata svećenike da ne smiju davati odrješenje u sakramentu pokore onome tko ne zna dostatno i ispravno kršćanski nauk. Naime, tko ne zna dovoljno: »svrhu stvari najpotribitiji našega spasenja«, ne smije se »ni odrišiti po svetoj ispovidi i da se odriši, znano, ispovidnik sagrišuje« (3). Na kraju te uvodne riječi opominje Matić svećenike: »Ispovidnici, otvorite oči svrhu ovoga neumitstva i ne odrišujte i(h) dokle ne nauče *Oče naš*, *Zdravu Mariju*, *Virovanje*, *Deset zapovidi Božji i pet crkveni* najmanje, inačije vi ćete se zavezati, a oni se neće odrišiti« (4)!

U *Jezgri istomačenja* Matić dijeli katekizamsko gradivo u četiri dijela: »od *Očenaša*« (9-32), »svrhu *Virovanja*« (32-55), »svrhu *zapovidi Božji i zapovidi crkveni*« (55-78) i »svrhu *sakramenata*« (79-96). Uvodni dio knjige je »svrhu *zlamenja svetoga Križa*« (5-8), a zaključni »svrhu *molitve*« zajedno s najuobičajenijim molitvenim obrascima i litanijama Majke Božje (96-104). Na kraju je kazalo (105-106) i odobrenje za tisak sa strane cenzora padovanskog sveučilišta (107). Takva razdioba katekizma je neuobičajena. Matić slijedi četverodijelnu razdiobu *Rimskog katekizma*, ali premeće s posljednjeg mjesta na prvo raspravu o *Očenašu*. Sadržajno je pak ovisan o belarminovskim katekizmima, što je već uočljivo u tumačenju znaka križa jer u njoj raspravlja »od prisvetog Trojstva« (5-7) i »od upućenja« tj. o utjelovljenju.

U razlaganju *Očenaša* Matić duhovito, ali sklon gotovo pretjeranom pojednostavljivanju, objašnjava sam početni usklik »Oče naš« ovako: »Premda je Bog Otac naš, nije li mogao Isukrst počet ovu molitvu ovako: 'Bože naš' ili 'Gospodine naš' ili kako drugačije...? Mogao je drugačije Isus narediti, istina je, ma hoti ovako, jer se po ovome imenu Otac Bog štuje i mi smo brže uslišani..., zašto ovo ime nosi sobom poštenje i ljubav..., a poštenje i ljubav jesu kriposti izvrstnije nego strah i tako Bogu je draže da ga zovemo ocem nego Gospodinom« (10). Zatim Matić koristi mogućnost upozoriti na moralnu obavezu koja proizlazi iz tog dara što Boga smijemo zvati ocem: »Dužni smo živiti onako kao otac hoće, to jest obslužujući zapovidi« (10). Nadalje tumači izraz »naš« u zazivu »Oče naš«, djelomično dogmatski i djelomično moralno: »... Sam Isukrst može reći 'Oče moj', budući da je sam sin naravni Oca Boga. Drugo, zašto hoće da smo mi svi braća. Treće, zašto hoće da jedan drugomu želimo i činimo dobro, ka(k)o nam čini i otac« (11). Slikovito razjašnjava Matić Božju svudašnjost: »Bog je vičnji, a mista vičnja nisu; i tako je od vika brez mista, jer on ne ima potrebe od mista, niti njega misto more zauzeti« (11). I tom obrazloženju nadodaje moralnu primjenu: »Korisno jest [promišljati da je Bog sva-gdje], prvo za oslobodit se od griha. Drugo, za ne padnut u grih. Treće, za napridovat u dobroti. [...] Držeći na pameti da te Bog vazda vidi što diluješ, ustegnu(t) ćeš se za ne učinit prid njim što mu nije drago«

(12). Riječi Očenaša »koji jesi na nebesima« stavlja Matić u suprotnost s Božjom svudašnjošću pa pita i odgovara: »Zašto govorimo 'Koji jesi na nebesi(ma)', budući da je svagdi? Prvo, zašto budući nebesa među stvarma tilesni najplemenitija; po njima najveće može se mogućstvo Božje faliti. Drugo, zašto Bog na nebesih čini se vidit očito od svoji(h) svetih. Treće, da mi našu pamet uzdignemo ono čestito misto promišljajući ter se k njemu željom i dilih uputiti« (12). Odgovor pak na pitanje »Na koliko se načina more Bog ovako slaviti?« ima apostolsku usmjerenost: »Na mnogo načina. Prvi, živući po zakonu Božjemu. Drugi obraćajući nevirnike na zakon Božji pripovidanjem, molitvom ili lipom prilikom. Treći, trpeći za poštenje Božje« (13).

U razlaganju šeste prošnje Očenaša »I ne uvedi nas u napast« Matić ugrađuje naučavanje o vjerničkoj obradi od »tri neprijatelja« koji napastuju ljude, naime: puti, svijeta i đavla. Na pitanje »Kako se možemo od ovi (tjelesnih) napastovanjah obraniti?« odgovara: »Možemo. Prvo po molitvi; drugo zazivajući Mariju Divicu u pomoć i ostale svete; treće promišljajući napokonja (posljednje stvari); a četvrto, primajući svete sakramente« (23). Zatim na pitanje »Kako se možemo braniti od iskušnja svita« koji nudi »svoja raskošja« odgovara: »1. Promišljajući da će brzo svršit; 2. razgledavši što smo i u što ćemo se obratiti; 3. gledat život Isukrstov i sveti(h) za priliku našega življenja« (23). Na pitanje o trećem napasniku, đavlu, daje katekizam ovaj odgovor: »... možemo [se] izbavit utekavši (se) Bogu, Divici Mariji i drugim svetim, zovući u pomoć moleći [i...] ima se pravo ispovidit, postit, ponizit se i druga dobra činit« (24). Zanimljiv je i u antropološkom smislu pesimističan odgovor na pitanje: »Po čemu nas đavao najveće napastuje? — Po ženama, a žene po ljudma.« Zato se »imamo čuvati bižeći i stojeći daleko od ženah, ako će one i bit svete« (24). U prošnju »da izbavi nas od zla« uključuje Matić dvije vrste zla, i to: »protiva duši i tilu«. Prva su: »svako koje ju [dušu] čini stat u nemiru kao grih smrtni koji je rastavlja s milošću Božjom«, a zlo protiv tijela je »svako ono koje mu dosađuje kao bolest, uboštvo i ostalo« (25). To poglavlje Očenaša završava Matić poukom o načinima kako nas Bog izbavlja od zla: »Prvo, ustavlajući zlo da nam ne dođe. Drugo, dižuć od nas zlo koje trpimo. Treće, čuvajući nas od pogiblih. Četvrto, dajući nam jakost da možemo podnit koje nam šalje« (25).

Na kraju katekizma Matić ponovno progovara »svrhu molitve« i dijeli je: »jedna je glasovita, druga pametljiva«. Definirao ju je kao »uzdignuće pameti Bogu«, a definiciju zatim tumači usporedbom: »... da ti pristupiš k jednom kralju moliti ga za jednu milost, ti bi metnuo svu pomlju za govorit š njime pametno, ponizno i pošteno; koliko, dakle, veću pomlju imaš staviti za govorit s Bogom i od njega milosti prosi« (97). Usto Matić odrješito naglašava kakve stavove treba imati molitelj prije same molitve: »Ima se najpri(je) prid Bogom ponizit; drugo

imamo imat ufanje da ćemo biti uslišani«(97). Računa Matić i s redovitom teškoćom kod molitve, naime, s rastresenošću, pa daje upute kako se može osloboditi rastresenosti: »Ako su misli nepomljive, i nastojimo ji otirat, molitva je dobra; ako li su povoljne i u njima se dobrovoljno uzdržimo, nije dobra... Od oni [misli] koje izhode od naše slabosti ili po sotonu možemo se oslobodit njima ne pristajući i Bogu se priporučujući. Od oni koje izhode od našega običaja po isti način. A od oni koje izhode od nečistoće srca, očistivši srce«, jer »molitva koja se čini zlim mislima ne samo ne valja [nego i] Boga na srdžbu probuđuje« (98).

Matićev katekizam je dijaloški sastavljen. Gradivo je upravo razdrobljeno na mnoštvo pitanja i odgovora. Katekizamske sadržaje on razlaže deduktivno, ali s istaknutim smislom za religiozne znakove i radnje pa nastoji te simbole iskoristiti kao temelj za tumačenje pojedinih otajstava i tako produbiti njihovo značenje. Tako znak križa i samo križanje povezuje s objašnjenjem istina o presv. Trojstvu i utjelovljenju: »Noseći ruku s čela na prsi zlamenuje salazište Sina Božjega s nebesa i učinio se čovikom u utrobi Dvice Marije; stavljaajući pak ruku na rame livo i desno za učinit križ budući da je Isukrst na križu umro« (5). S religioznim radnjama Matić također povezuje i moralne pouke. Tako križanje »velikim prstom desne ruke« na čelu, na ustima i na prsima opravdava potrebom »da nam sveti križ bude u pameti, u usti(ma) i u prsi(ma)«, jer nije dosta učiniti sam znak, nego ga valja najprije »začet u pameti i imat ga u srcu« (6).

Matić je svoj katekizam namijenio djeci i odraslima, i to ne samo da nauče pojedine katekizamske i molitvene obrasce nego da razumiju njihovo značenje. Nasuprot tim visokim zahtjevima Vladmirović se u svom *Cvitu mirlisnom* zadovoljava nizanjem katekizamskih i molitvenih obrazaca te detaljnijim tumačenjem sakramenata pokore i euharistije. Ipak nije ni Vladmirović zadovoljan sa stanjem vjerske poučenosti u Dalmaciji pa u pozdravu štiocu« (3-4) ističe da je kroz dva desetljeća kao apostolski misionar obišao makarsku, šibensku i ninsku biskupiju i »svuda nađo malo pomljiv način, mali jednak da ne umidu seljani moliti Boga i ispovidati se sami po sebi«. Za takvo stanje smatra odgovornima župnike i kapelane pa ih poziva da budu svjesni svoje dužnosti poučavanja djece i odraslih u osnovima vjere. U svojoj knjizi dijeli Vladmirović katekizansko gradivo na dva dijela. Prvi dio »nauka krstjanskoga« (7-17) čine katekizamski i molitveni obrasci: Očenaš, Zdravomarija, Vjerovanje, Deset Božjih i pet crkvenih zapovijedi, dvije zapovijedi naravi, dvije zapovijedi ljubavi, evanđeoski savjeti, sedam sakramenata i sedam kreposti (tri bogoslovne i četiri stožerne), sedam darova Duha Svetoga, sedam djela milosrđa (tjelesnih i duhovnih), sedam smrtnih grijeha, šest grijeha protiv Duha Svetoga, četiri grijeha što vape u nebo, četiri posljednje stvari, petnaest otajstava krunice, dvije osnovne istine vjere, četiri stvari potrebne za spasenje, osam bla-

ženstava i kalendar svetkovina kao i posnih dana. Drugi dio *Cvita mirlisnog* je rasprava o sakramentima pokore (35-45) i euharistije (46-54). Osobitu katekizamsku vrijednost imaju »kratka upitanja i odgovaranja« o Vjerovanju, Očenašu, zapovijedima i djelima kršćanskim (17-21) u dijaloškom obliku, a u katekizamski sadržaj knjige treba ubrojiti i obrasce »od poklona, vire, ufanja, ljubavi, skrušenja i prikazanja« (23-25).

Vladmirović je u *Cvit mirlisni* ugradio još i druge dvije osobitosti: slovnice koju naziva »bukvica« (5-6) i katehetske pjesme (26-29). Stihovima je, naime, prerekao obrasce klanjanja, vjere, ufanja, ljubavi, kajanja i predanja. Također je u stihovima sav treći dio knjige (58-90) koji sadrži »Verši od jedne duše osuđene od sv. Bernarda« (58-81), »ljubeznivi razgovor od duše s Isukrstom na križu« (81-86), »Zdravo morská Zvizdo« (87), »Zdravo tilo Isusovo« (88) i psalam 135 (89-90). Pjesmu sv. Bernarda je preuzeo iz Grabovčeva *Cvita razgovora*, a u ostalim stihovima je vjerojatno ovisan o Šitoviću, Babiću i Kneževiću.

Vladmirovićev *Cvit mirlisni* je 1805. doživio drugo izdanje, što znači da je njegova knjiga bila prihvaćen pučki katekizam u razdoblju prijelaza iz 18. u 19. st.<sup>6</sup> *Cvit mirlisni* doista sadrži osnovnu vjersku informaciju, ali istovremeno po sadržaju očituje ne samo praktičnu nego i minimalističku orijentaciju pastoralnih radnika u Dalmaciji u tom vremenu.

---

<sup>6</sup> Nepoznati franjevac, vjerojatno iz Bosne, tiskao je početkom 19. st. katekizam pod naslovom **Nauk krstjanski i druge stvari za znati potribite** (Vicenza 1804). Izdavač u samom naslovu ističe da je taj katekizam »sakupljen u kratko iz knjiga... fra Filipa iz Očevje, fra Lovre iz Ljubuškoga, fra Luke Vladmirovića i različitih drugih...«.